

Missvisande fiktion i *Aktivisterna*

Yles tredelade tv-serie *Aktivisterna*, som utspelar sig under ofärdsåren 1904–1905, visades nyligen i repris. Den fiktiva historieserien bygger på ett ursprungligt manuskript av teaterchefen Erik Söderblom och är omarbetat till filmformat av teater- och filmregissören Lauri Majjala. Filmen producerades av Helsinki-filmi Oy med en budget på 1,6 miljoner euro och visades första gången 2019 på TV1. Den spelas på finska med kortare inslag av svenska och ryska.

Man får vara glad att Rundradion valt att beskriva ett skede i vårt lands historia som i stort sett verkar vara bortglömt, åtminstone bland den yngre generationen. Serien bygger på verkliga händelser, spetsade med en lämplig dos fiktion och drama. Den första delen handlar om Eugen Schauman och utmynnar i attentatet mot generalguvernören Nikolaj Bobrikov i juni 1904. Den andra delen beskriver hur aktivisten Lennart Hohenthal på uppdrag av Finska aktiva motståndspartiet följande år skjuter den finländska prokuratorn Eliel Soisalon-Soininen. Den sista delen presenterar unga patriotiska gymnasister, de så kallade Blodhundarna. Deras resa för att ta livet av den ryska kejsaren Nikolaj II på hösten 1905 avslutar serien.

Söderblom konstaterade vid filmpremiären att sanningen under den här tidsperioden är mycket häftigare än vilken som helst föreställning man kan ha om den. Man kan därför fråga sig om inslagen av fiktion i filmen varit nödvändiga på alla punkter i jämförelse med den historiska sanningen? Filmen har tidigare fått kritik för sina anspelningar om ett incestuöst förhållande mellan Eugen Schauman och systemen Sigrid och om en överdrivet komplexfylld relation till fadern, senator Waldemar Schauman. Likaså torde det homoerotiska inslaget i Lennart Hohenthals kontakt med den ryska polischefen Tunzelman von Adlerflug vara rena fiktionen.

En film som beskriver historiska skeenden skall naturligtvis innehålla lämpliga doser drama och fiktion och emotionellt rollskapande för att inte tråka ut tittaren. I det avseendet har Rundradions film lyckats väl och skådespelarna gör mycket inlevelsefulla rolltolkningar. Grundaren av Finska aktiva

motståndspartiet, juristen och författaren Konni Zilliacus, har dock enligt mig givits en överdriven roll i några historiskt viktiga sammanhang. Zilliacus var en av våra mest berömda aktivister under ofärdsåren och är välkänd bland annat för smugglingen av *Fria Ord* (1900–1905) och vapensmugglingsförsöket med fartyget John Grafton under det ryska revolutionsåret 1905. Redan hans olika roller som aktiv motståndare till russifieringen, ibland på olaglighetens område, skulle ha innehållit tillräckligt med dramatik för en liknande film.

Zilliacus framställs, till skillnad från den historiska verkligheten, tillsammans med senator Schauman som initiativtagare till Eugen Schaumans förestående attentat på Bobrikov. Schauman ges rollen av en olycklig och viljelös ung man som Zilliacus med faderns hjälp formar till en blivande nationalhjärte. Många aktivister drömde vid den här tidpunkten om att ta livet av generalguvernören och ett attentatsförsök hade redan gjorts och hade misslyckats bara för att generalguvernören inte uppenbarat sig längs den tilltänkta promenadvägen.

Det torde inte råda någon oklarhet om att Eugen Schauman var ensam i sitt beslut att skjuta Bobrikov! Som filmen korrekt visar, när Hohenthal för aktivisternas räkning försöker värva honom som sjätte man i en attentatsplan mot generalguvernören, behövs ingen yttre påverkan. Eugen Schauman står beslutsamt ensam bakom sin självuppoffrande roll.

Ett annat historiskt missvisande inslag är när Zilliacus i filmen överlämnar ett penningkuvert till en medlem av Blodhundarna, den 22-årige Karl Gustaf Konrad "Kalle" Nyman, med "uppdraget" att ta livet av självaste Nikolaj II! Serien avslutas med den historiskt verkliga episoden då Nyman i sällskap av två likasinnade kamrater reser till Björkö vid finska gränsen, dit man hört att tsaren skulle anlända med ett jaktsällskap. Att attentatet mot tsaren hösten 1905 av olika orsaker inte förverkligas motsvarar den historiska sanningen.

Zilliacus har i sina memoarer (1919–1920) medgett att han en gång uttalat sig positivt beträffande ett attentat på tsaren. Det var då han blev tillfrågad av ryska socialistrevolutionärer hur han ställer sig till terrordåd mot myndighetspersoner. Han svarade att "attentaten mot Sipjagin, mot Plehwe och stor-



Ur Yles tv-serie *Aktivisterna* (2019). I mitten Elmer Bäck som Konni Zilliacus, Finska aktiva motståndspartiets grundare. Han flankeras på bilden av bland andra Stella Laine som Sigrid Schauman och Oskar Pöysti som Eugen Schauman. Foto Pietari Peltola/Helsinki-filmi Oy.

furst Sergej, hur högt uppsatta de än varit och hur väl attentaten än utfallit, dock har visat att alla attentat mot underordnade varit i stort sett betydelselösa för framtiden. Enligt min åsikt fanns det blott ett som var värt att försöka och som sannolikt skulle medföra allmän förvirring i Ryssland – ett attentat mot systemets överhuvud, mot tsaren själv.” Zilliacus har alltså, i teorin, uttalat sig för ett attentat mot tsaren.

Våra historiker har inte hittat några bevis för att Zilliacus eller Finska aktiva motståndspartiet skulle ha haft någon del i Blodhundarnas plan att mörda tsaren under hans jaktbesök på Björkö. Filminslaget kopplar tydligen ihop Zilliacus utlåtande ovan med Nymans och hans kumpaners resa till Björkö och måste därför läggas på fiktionens konto, om det inte ska kallas ren historieförfalskning. Manusförfattarna kan ha inspirerats till denna fantasi av att Kalle Nyman, ”Storkäft” bland kamraterna, hade för vana att skryta inför sina kamrater att han hade aktivistpartiet bakom sig. Vilket med största sannolikhet inte stämde i det här fallet.

Här kan ännu tilläggas att Konni Zilliacus, i motsats till majoriteten i aktivistpartiet, officiellt tog avstånd från terrorismen som kampmedel i maj 1906. Han lämnade till och med i praktiken Finska aktiva motståndspartiet, som han själv grundat två år tidigare, för att han krävde att partiet skulle ta avstånd från

terrorismen, vilket partiet motsatte sig med rösterna 30 mot 8.

Våra första ofärdsår 1899–1905 med politiska attentat på höga ämbetsmän i såväl Storfurstendömet Finland som i Tsarryssland har de två senaste åren lockat flera nya författare till bokmarknaden, vilket säkerligen kan härledas till *Aktivisterna*. Strax efter seriens premiär 2019 utkom min biografi *Konni Zilliacus, patriot i ofärdstider* och under 2021, av andra författare, *Verikoirat*, *Primus Nyman* och romanerna *Storm över S:t Petersburg* och *Valentin*.

CARL-MAGNUS FOGELHOLM

Bakgrundslitteratur och källor:

Aktivistit (*Aktivisterna*). Helsinki-filmi Oy 2019.

Tillgänglig på <https://arenan.yle.fi/1-4315620> t.o.m. 17.10.2022.

Carl-Magnus Fogelholm: *Konni Zilliacus, patriot i ofärdstider*. Litorale 2019.

Pauli Jokinen: *Verikoirat*. Into Kustannus 2021.

Anders Mård: *Storm över S:t Petersburg*. Scriptum 2021.

Bjarne Nitovuori: *Primus Nyman, Majestätsförbrytare och Londonkorrespondent*. Labyrinth Books 2021.

Mikael Wahlforss: *Valentin*. Förlaget M 2021.